

Ks. PIOTR WIŚNIEWSKI
KUL, Lublin

WERSETY ALLELUJATYCZNE W GRADUALE KARMELITAŃSKIM (B.S.) Z OBÓR

Alleluia verses in the carmelite gradual (w.s.) from Obory

Proces ustalania proveniencji rękopiśmiennych gradualów niejednokrotnie nastrocza mediewistom spore trudności. Pomocą w wyjaśnianiu tej kwestii jest zawarta w nich warstwa śpiewów allelujacyjnych. Stanowi ona bardzo znamienity element *proprium missae* świadczący o tradycjach, na jakich opiera się dany rękopis. Przez długi czas pozostawała ona płynna, zależna od decyzji kantorów¹. W X wieku zainicjowano proces kodyfikacyjny list tych śpiewów², początkowo dla poszczególnych regionów, a następnie dla pojedynczych ośrodków. Dodatkowo na różnorodność zestawów tych śpiewów wpływały poszczególne klasztory benedyktyńskie, które opierały się na własnej tradycji liturgiczno-muzycznej. Unifikację tytułów tego repertuaru zakończono w poszczególnych centrach zasadniczo w XIII stuleciu. Podstawę przyjętych układów *alleluia* stanowiły w zakonach postanowienia kapituł generalnych, a w przypadku diecezji czy prowincji uchwały biskupów lub synodów³. W Polsce tworzone je od XIII do

¹ B. Izbiński, *Graduał tyński ms. b. s. I w świetle tradycji europejskiej i polskiej. Studium źródłoznawcze*, Warszawa 2006, s. 91 (mps pracy dokt. w Bibl. UKSW).

² Między X a XI wiekiem powstały trzy wielkie grupy tych śpiewów, przybierając nazwę od rozpoczynającego je wersetu: *Deus iudex iustus* (IX/X w., północna i środkowa Francja), *Domine Deus meus* (koniec X w., Bawaria), *Verba mea* (X/XI w., Europa Południowa), J. Norel, *Graduał franciszkański z Płocka. Studium źródłoznawcze*, Kraków 2007, s. 130.

³ I. Pawlak, *Śpiewy alleluia w Graduale Macieja Drzewickiego z 1536 roku*, w: J. Morawski (red.), *Musica Medii Aevi*, t. 7, Kraków 1986, s. 126-127.

XVI wieku, co nie odbiegało od praktyki ogólnoeuropejskiej. W ródzimyach rękopisach liturgiczno-muzycznych znajduje się pokaźny ich zasób⁴. Forma ta jest szczególnie interesująca dla badań archeologii muzycznej jako obszar asymilacji wszelkich nowości w stylu i języku muzycznym. Śpiewy te podlegały bowiem na przestrzeni wieków znacznej ewolucji, związanej także w pewnym stopniu z formowaniem się księgi graduau. Zdaniem T. Maciejewskiego fakt ten jest tym bardziej interesujący, iż właśnie według kolejnych etapów rozwoju *alleluia* można z dużą dozą prawdopodobieństwa określić czas, a nawet miejsce powstania księgi oraz stwierdzić jej przynależność do określonej tradycji liturgicznej⁵. Listy allelujatyczne mogą być zatem pomocne w identyfikacji wpływów na poszczególne skrytoria i tradycje. Proces formowania się tego kryterium omawia J. Pikulik, wyszczególniając w nim trzy główne etapy rozwoju: I. od reformy liturgicznej Grzegorza Wielkiego do IX wieku; II. powstawanie stałych układów europejskich śpiewów allelujatycznych od IX do XI wieku; III. formowanie się własnych tradycji zakonnych i polskiej tradycji diecezjalnej⁶.

Przedmiotem podjętego studium są śpiewy allelujatyczne *Proprium de tempore* w rękopiśmiennym graduale (incipit: „alleluia et omnes”) z klasztoru oo. karmelitów w Oborach⁷. Dokładne określenie

⁴ Tenże, *Rola chorału gregoriańskiego w kształtowaniu polskiej religijnej kultury muzycznej*, „Annales Lublinenses pro Musica Sacra” 3 (2012), n. 3, s. 118.

⁵ T. Maciejewski, *Graduał z Chełmna*, w: J. Morawski (red.), *Musica medii Aevi*, t. 4, Kraków 1973, s. 214.

⁶ J. Pikulik, *Śpiewy allelujatyczne na niedziele po Zesłaniu Ducha Świętego jako kryterium ustalania proveniencji polskich rękopisów muzycznych*, w: B. Bejze (red.), *W kierunku chrześcijańskiej kultury*, Warszawa 1978, s. 680 nn.

⁷ Obory to stara wieś rycerska w ziemi dobrzyńskiej o metryce średniowiecznej, wchodząca w dobie rozbiorów Polski w skład Cesarstwa Rosyjskiego, położona w województwie kujawsko-pomorskim. Od 1599 roku miejscowość ta należała do dóbr Łukasza Rudzowskiego i jego żony Anny z Galemskich. Ich staraniem w 1605 roku wzniesiono tam kościół i zasiedlono go zakonnikami, wybierając karmelitów konwentu bydgoskiego, por. W. Kolak, *Karmelici. W Polsce*, Encyklopedia katolicka, t. 8, B. Migut i in. (red.), kol. 805; M. Wrzeszcz, *Obory*, *Encyklopedia Katolicka*, t. 14, E. Gigilewicz i in. (red.), Lublin 2010, kol. 209-210.

czasu powstania tego manuskryptu nie jest łatwe. Księga nie zawiera bowiem ani kolofonu, z którego można by dowiedzieć się o dacie i miejscu jej powstania, ani też żadnych wzmianek pośrednich. Uwzględniając jednak cechy paleograficzne kodeksu (dukt pisma łacińskiego i muzycznego), można wskazać na wiek XVII. Brak również danych archiwalnych na jego temat w miejscowej bibliotece klasztornej. Podjęte w niniejszym opracowaniu badania nad wersetami *alleluia temporalia*, rzucające nieco światła na wyjaśnienie tej kwestii czy ustalenie tradycji liturgicznej, nie mogą być jednak w pełni wyczerpujące z uwagi na ubytki zawartości graduálu.

1. Adwent, Boże Narodzenie i niedziele po Objawieniu

Okres Adwentu, Bożego Narodzenia i niedziel po Objawieniu Pańskim zawiera zasadniczo stały repertuar śpiewów *alleluia*. Wykonywane w tym czasie wersetety, z wyjątkiem śpiewów niedziel po Epifanii, nie nadają się do wykorzystania w pozostałych okresach roku liturgicznego⁸.

Dyspozycja zachowanych wersetów allelujacyjnych w graduale oborskim przedstawia się następująco:

werset	formularz
- <i>Ostende nobis Domine</i>	Dominica I Adventus
- <i>Laetatus sum</i>	Dominica II Adventus
- <i>Excita Domine</i>	Dominica III Adventus
- <i>Dominus regnavit</i>	In Nativ. Domini (Ad II Missam)
- <i>Dies sanctificatus</i>	In Nativ. Domini (Ad III Missam)
- <i>Video caelos apertos</i>	In Festo S. Stephani
- <i>Hic est discipulus</i>	In Festo S. Ioannis Evangelistae
- <i>Sub throno Dei</i>	In Festo S. Innocentium
- <i>Multiphariae olim Deus</i>	In circumcissione Domini

⁸ I. Pawlak, *Śpiewy alleuia*, s. 130.

- <i>Vidimus stellam eius</i>	In Epiphania Domini
- <i>Iubilare Deo omnis terra</i>	Dominica infra oct. Epiph.
- <i>Exaltabo te Deus</i>	Dom. I post oct. Epiph. In Festo SS. Nom. Ihesu
- <i>Laudate Dominum omnes angeli eius</i>	Dom. II, III, IV, V post oct. Epiph.

Ogółem znajduje się w tej grupie trzynaście wersetów allelujatycznych. Ze względu na ubytek kart w księdze brak śpiewów na IV niedzielę Adwentu, wigilię i I mszę Narodzenia Pańskiego. Z kolei na II, III, IV i V niedzielę po Objawieniu Pańskim wskazano ten sam werset.

Do grupy śpiewów charakterystycznych dla najstarszej tradycji rękopiśmiennej obecnej w *Sextuplex* należy spośród obecnych w księdze karmelitańskiej dziesięć wersetów, z wyjątkiem trzech: *Sub throno Dei*; *Multiphariae olim Deus* i *Exaltabo te Deus*⁹. *Multiphariae olim Deus* notuje XIII-wieczny graduał franciszkański z Płocka¹⁰. Werset *Laetatus sum* z II niedzieli Adwentu został przejęty także przez polskie rękopisy cysterskie, dominikańskie, franciszkańskie i norbertańskie. W wyniku reformy trydenckiej włączony został go do mszału z 1570 roku, a następnie do dwóch wydań *Graduale Romanum* (1908, 1974)¹¹. Notuje go również kodeks diecezjalny, graduał wiślicki z ok. 1320 roku¹².

Zasadniczo układ śpiewów allelujatycznych w księdze karmelitańskiej omawianego okresu jest zgodny z przepisami liturgicznymi, według których w 14 formularzach powinny znajdować się odpowiednie wersety, po jednym dla każdej mszy¹³.

⁹ *Antiphonale Missarum Sextuplex*, R.J. Hesbert (red.), Bruxelles 1935.

¹⁰ J. Norel, *Graduał franciszkański*, s. 131.

¹¹ Tamże.

¹² I. Pawlak, *Śpiewy alleluia*, s. 131.

¹³ T. Maciejewski, *Graduał z Chełmna*, s. 215.

2. Wielki Post

Okres Wielkiego Postu należy do najbardziej ustabilizowanych w całym *Proprium de tempore* i składa się z 47 formularzy¹⁴. Wyróżnikiem tego czasu liturgicznego jest brak ustalonych reguł występowania śpiewu *tractus*. Na podstawie badań źródłowych T. Maciejewskiego wiadomo, iż w najstarszych księgach liturgicznych nie ma go w niektórych schematach poniedziałkowych (Feria II), środowych (Feria IV, z wyjątkiem Feria IV Cinerum, Feria IV Quatuor temp. Quadr. i Feria IV Maj. Hebd.) i piątkowych (Feria VI)¹⁵. W świetle zawartości manuskryptu oborskiego, który notuje tylko śpiewy na poszczególne niedziele tego okresu, trudno definitywnie stwierdzić jego wierność tradycji. Niewątpliwie nawiązuje do niej zamieszczony w rękopisie schemat środowy Feria IV Cinerum. Tylko formularz III niedzieli postu pozbawiony jest *tractus*.

3. Niedziele i święta po Wielkanocy

Zgodnie z ukształtowanym wielowiekowym zwyczajem formularze mszalne poczynawszy od Wielkanocy do *Feria V post Pascha* powinny zawierać po jednym wersecie allelujacyjnym, pozostałe natomiast po dwa wersety¹⁶. Praktyka ta nie znajduje zastosowania w badanym graduale karmelitańskim. Nie odnajdujemy w nim bowiem ani jednego wersetu allelujacyjnego oktawy wielkanocnej, a na pozostałe niedziele i święta okresu wielkanocnego zapisano tylko pojedyncze śpiewy *alleluia*. Poza tym w okresie średniowiecza praktykowano w niedziele po Wielkanocy wykonywanie dwóch wersetów *alleluia*. Niekiedy także powtarzano ten sam werset (najczęściej *In die resurrectionis* i *Pascha nostrum*) przez wszystkie niedziele po Wielkanocy, podczas gdy drugi werset traktowany był zmiennie¹⁷. W formularzach karmelitańskich tego okresu nie odnotowujemy praktyki powtarzania

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ I. Pawlak, Śpiewy *alleluia*, s. 133-134; Maciejewski, *Graduał z Chełmna*, s. 215.

żadnego z wersetów allelujatycznych, a lista tych śpiewów przedstawia się nadzwyczaj skromnie:

werset	formularz
- <i>Angelus Domini</i>	Dominica II p. Pascha
- <i>Ascendens Christus</i>	In Ascensione Domini
- <i>Non vos reliquam</i>	Dom. Infra oct. Ascens.

Angelus Domini pięciokrotnie jako drugi werset powtarza wspomniany już gradual karmelitański z 1644 roku (Feria V p. Pascha, Dominica II p. Pascha, Dominica III p. Pascha, Dominica IV p. Pascha, Dominica V p. Pascha)¹⁸. Wobec powyższego nie do utrzymania jest stanowisko B. Izbickiego, który stwierdza, iż śpiew *Angelus Domini* poza Tyńcem w piątą niedzielę po Wielkanocy nie występuje¹⁹. Z kolei na drugą niedzielę wielkanocną, podobnie jak w manuskrypcie karmelitańskim z Obór i Stanisława ze Stolca, przewidziano go jeszcze m.in. w XIII-wiecznym graduale z Chełmna²⁰, w XV-wiecznym graduale dla kolegiaty w Brzesku²¹, u cystersów i graduale IF 386 z XIV wieku²². Migrację tego wersetu przedstawił I. Pawlak w formularzach różnych niedziel wielkanocnych w świetle trzynastu gradualów, zawierających chorał diecezjalny z Gniezna, Włocławka, Krakowa, Wiślicy, Sandomierza, Chełmna, Płocka i Wrocławia²³.

4. Zesłanie Ducha Świętego i oktawa

Zdaniem mediewistów repertuar śpiewów allelujatycznych przypadających w okresie oktawy Zesłania Ducha Świętego został ustalony prawdopodobnie najpóźniej, o czym świadczy ich znaczna

¹⁸ T. Maciejewski, *Graduał karmelitański*, s. 64.

¹⁹ Izbicki, *Graduał tyniecki*, s. 95.

²⁰ T. Maciejewski, *Graduał z Chełmna*, s. 215.

²¹ I. Pawlak, *Śpiewy alleuia*, s. 134.

²² B. Izbicki, *Graduał tyniecki*, s. 95.

²³ I. Pawlak, *Śpiewy alleuia*, s. 134-135.

różnorodność w rękopisach diecezjalnych²⁴. Zgodnie z tradycją formularze tego okresu powinny zawierać po dwa wersety alleluja-tyczne na samo święto i po sześć na sobotę w jego oktawie²⁵. Rękopis karmelitański z Obór, jakkolwiek w tym miejscu jest kompletny, całkowicie odcina się od tego zwyczaju. Trudno znaleźć jednoznaczne wyjaśnienie, dlaczego zrezygnowano w nim z zamieszczenia tego repertuaru. Pozostając jedynie w sferze domysłów można by sugerować na przykład posługiwanie się jeszcze inną księgą, w której były pozostałe śpiewy, aczkolwiek nie jest to możliwe do udowodnienia. Skoro mogłoby tak być, to dlaczego wypisano inne wersety w księdze, a pominięto tylko te? Wydaje się jednak, iż fakt dość wybiórczego traktowania repertuaru przez redaktora rękopisu karmelitańskiego potwierdza przekonanie o bardzo użytkowym charakterze tej księgi.

5. Niedziele po Zesłaniu Ducha Świętego²⁶

Zbadanie repertuaru tego okresu roku liturgicznego ma duże znaczenie dla ustalenia proveniencji rękopisu, bowiem jest on ściśle utrzymywany w tradycjach różnych ośrodków. Poszczególne centra monodii liturgicznej wytworzyły w tym zakresie własne, łatwe do sprecyzowania tradycje²⁷. Wersety alleluja-tyczne na niedziele po Zesłaniu Ducha Świętego tworzą jednolite i charakterystyczne, zarówno dla tradycji zakonnych jak i polskiej tradycji diecezjalnej, listy tych śpiewów będące kryterium w badaniach nad pochodzeniem i „genetyczną zależnością” zachowanych graduałów²⁸. Listy tych kompozycji układano według numerów wykorzystywanych psalmów i kolejności

²⁴ J. Pikulik, *Śpiewy alleluja-tyczne na niedziele i święta od Adwentu do Zesłania Ducha Św., jako kryterium ustalania proveniencji rękopisów polskich*, w: *Musica Antiqua. Acta scientifica*, t. 5, Bydgoszcz 1978, s. 309; Pawlak, *Śpiewy alleuia*, s. 136.

²⁵ I. Pawlak, *Śpiewy alleuia*, s. 136.

²⁶ Repertuar tego okresu liturgicznego był jedną z części referatu, pt. *Muzykalia z klasztoru oo. Karmelitów w Oborach*, wygłoszonego na Międzynarodowej Konferencji Naukowej: *Klasztor i muzyka od średniowiecza do czasów współczesnych*, Częstochowa 06 V 2015 (wydrukowany w publikacji pokonferencyjnej).

²⁷ T. Maciejewski, *Graduał z Chełmna*, s. 219.

²⁸ J. Pikulik, *Śpiewy alleluja-tyczne na niedziele po Zesłaniu Ducha Świętego*, s. 680-681.

tej nie zmieniano. Zakony i diecezje wybierały własne układy i ściśle się ich trzymały²⁹. Nazwy poszczególnych trzech centralnych list śpiewów pochodzą od pierwszego w kolejności wersetu przeznaczonego na I niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego: 1. *Deus iudex iustus*, 2. *Domine Deus meus*, 3. *Verba mea*³⁰. Księgi zawierają różną ilość niedziel *post Pentecostes*. W badanym przez nas kodeksie nazwane są one *post Trinitatem* (analogicznie w graduale Stanisława ze Stolca³¹). Trudno definitywnie stwierdzić, ile formularzy faktycznie w graduale oborskim zamieszczono, ponieważ rękopis ma dwukrotnie w tym miejscu ubytki kart (kk.113-138, 141-164). Niemniej jednak numeracja kończy się na XXII niedziel. Aktualna lista wersetów księgi oborskiej tego okresu liturgicznego porównana w stosunku do tradycji rzymskiej (*Graduale Romanum* z 1908 r.)³² przedstawia się następująco:

Werset (Obory)	formularz	GR 1908
- <i>Domine Deus salutis</i>	Dom. II p. Trinitatem	<i>Domine Deus meus</i>
- <i>In te Domine speravi</i>	Dom. III p. Trinitatem	<i>Deus iudex iustus</i>
- <i>Magnus Dominus</i>	Dom. IV p. Trinitatem	<i>Deus, qui sedes</i>
- <i>Eripe me</i>	Dom. VIII p. Trinitatem	<i>Magnus Dominus</i>
- <i>Te decet hymnus</i>	Dom. IX p. Trinitatem	<i>Eripe me</i>
- <i>Attendite popule</i>	Dom. X p. Trinitatem	<i>Te decet hymnus</i>
- <i>Exultate Deo</i>	Dom. XI p. Trinitatem	<i>Exultate Deo</i>
- <i>Domine refugium</i>	Dom. XIII p. Trinitatem	<i>Domine refugium</i>
- <i>Venite exultemus</i>	Dom. XIV p. Trinitatem	<i>Venite exultemus</i>
- <i>Quoniam Deus</i>	Dom. XV p. Trinitatem	<i>Quoniam Deus</i>
- <i>Domine exaudi orationem</i>	Dom. XVI p. Trinitatem	<i>Cantate Domino</i>

²⁹ I. Pawlak, *Śpiewy alleuia*, s. 138-139.

³⁰ J. Pikulik, *Śpiewy allelujacyjne*, s. 682-683.

³¹ T. Maciejewski, *Graduał karmelitański*, s. 65.

³² *Graduale Sacrosanctae Romanae Ecclesiae de tempore et de sanctis*, Roma 1908.

- <i>Confitemini Domino</i>	Dom. XVII p. Trinitatem	<i>Domine exaudi</i>
- <i>Qui timent Dominum</i>	Dom. XVIII p. Trinitatem	<i>Timebunt gentes</i>
- <i>Qui confidunt</i>	Dom. XX p. Trinitatem	<i>Paratum cor meum</i>
- <i>De profundis clamavi</i>	Dom. XXI p. Trinitatem	<i>In exitu Israel</i>

Graduał notuje również werset *Benedictus es Domine Deus* na uroczystość Trójcy Świętej (I niedziela po Zesłaniu Ducha Świętego), który w niektórych księgach bywa zamieszczany w formularzu na sobotę w oktawie Zesłania Ducha Świętego (np. graduał franciszkański ms. 3IV5B³³; graduał tyniecki ms.b.s.I³⁴; graduał gnieźnieński Macieja Drzewickiego³⁵).

Powyższe tabelaryczne zestawienie pokazuje, iż tylko cztery spośród 15 wersetów karmelitańskich zostały użyte w tym samym kontekście, co w graduale rzymskim. Jakkolwiek *Graduale Romanum* nie jest kluczowe w ostatecznym wyjaśnieniu tego zagadnienia, to jednak rzuca pewne światło na dalsze rozstrzygnięcie tej kwestii.

Repertuar wersetów allelujatycznych manuskryptu oborskiego skonsultowano także z tradycjami klasztorными (cystersi, dominikanie, franciszkanie, norbertanie) i listą diecezjalną³⁶:

1. Cystersi
2. Dominikanie
3. Franciszkanie
4. Norbertanie
5. Lista diecezjalna

³³ J. Norel, *Graduał franciszkański*, s. 134.

³⁴ B. Izbiński, *Graduał tyniecki*, s. 99.

³⁵ I. Pawlak, *Śpiewy alleluia*, s. 137.

³⁶ Korzystamy z list tych śpiewów sporządzonych przez Pikulika, *Śpiewy allelujatyczne*, s. 684-690.

Werset (Obory)	niedziele	1	2	3	4	5
- <i>Domine Deus salutis</i>	II	-	-	-	-	-
- <i>In te Domine speravi</i>	III	-	-	-	-	-
- <i>Magnus Dominus</i>	IV	-	-	-	-	-
- <i>Eripe me</i>	VIII	-	-	-	-	-
- <i>Te decet hymnus</i>	IX	-	-	-	-	-
- <i>Attendite popule</i>	X	-	-	-	-	-
- <i>Exultate Deo</i>	XI	-	-	+	-	-
- <i>Domine refugium</i>	XIII	-	-	+	-	-
- <i>Venite exultemus</i>	XIV	-	-	+	-	-
- <i>Quoniam Deus</i>	XV	-	-	+	-	-
- <i>Domine exaudi orationem</i>	XVI	-	-	-	-	-
- <i>Confitemini Domino</i>	XVII	-	-	-	-	-
- <i>Qui timent Dominum</i>	XVIII	+	+	-	-	-
- <i>Qui confidunt</i>	XX	+	+	-	-	-
- <i>De profundis clamavi</i>	XXI	+	+	-	-	-

W wyniku przeprowadzonych studiów porównawczych trudno definitywnie wskazać na jedną z wyżej wymienionych list wersetów allelujatycznych, do której mógłby należeć rękopis oborski. Podanie archetypu utrudnia w dużej mierze brak wersetu na I niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego. W bliższym wyjaśnieniu tego zagadnienia warto przywołać raz jeszcze badania T. Maciejewskiego nad Graduałem Stanisława ze Stolca, w których podaje on jedynie odrębności tej księgi karmelitańskiej w stosunku do tradycji rzymskiej. Wynika z nich, że śpiewy I niedzieli *post Pentecostes*, w tym werset, byłyby w obydwu księgach tożsame. Rozwianie tych wątpliwości daje bezpośredni wgląd w Graduał Stanisława ze Stolca, w którym listę śpiewów allelujatycznych *post Trinitatem* otwiera faktycznie werset

*Verba mea*³⁷. Skoro zatem i gradual z 1644 roku, i gradual oborski są kodeksami karmelitańskimi, to niewykluczone, iż ten sam werset allelujacyjny otwierał listę interesującego nas okresu liturgicznego w manuskrypcie oborskim. Gdyby tak faktycznie było, reprezentowałyby w związku z tym trzecią grupę śpiewów allelujacyjnych (*Verba mea*), ukształtowaną najpóźniej (X/XI wiek). Jakkolwiek w przedstawionym zestawieniu tabelarycznym nie odnajdujemy dosłownego odpowiednika dla gradualu z Obór, to jednak dostrzegamy pewne pokrewieństwo z trzema tradycjami klasztorными: cysterską, dominikańską i franciszkańską. Repertuar karmelitański wydaje się być najbardziej bliski tradycji franciszkańskiej, o czym świadczą cztery wspólne wersety allelujacyjne z XI, XIII, XIV i XV niedzieli. W świetle dokonanych konfrontacji można by wywnioskować, iż rękopis karmelitański (rękopisy karmelitańskie) wytworzył pewną charakterystyczną dla siebie kolejność śpiewów³⁸. Jednak stwierdzenie tego, czy faktycznie tak jest, wymaga dalszych, znacznie pogłębionych badań komparatystycznych. Trzeba by również dojść do tego, jaki jest dokładnie praworzec księgi karmelitańskiej. Z całą pewnością tego typu poszukiwania naukowe byłyby wskazane.

Konkludując na obecnym etapie badania wersetów allelujacyjnych zawartych w graduale karmelitańskim z Obór można stwierdzić, iż kodeks ten jest księgą dość osobliwą. Jak wykazano, jedne układy śpiewów allelujacyjnych są zgodne z przepisami liturgicznymi i wierne tradycji, a inne nie lub tylko częściowo. Rozwiązanie tej kwestii wymaga jednak dalszych weryfikacji. Niezależnie od tego można przypuszczać, iż tego rodzaju labilność traktowania repertuaru liturgicznego w stosunku do obowiązującej tradycji skłania raczej do przyjęcia hipotezy o sporządzeniu księgi typowo użytkowej,

³⁷ *Graduale Carmelitarum*, 1644, sygn. BKKr, Rkps perg. 1. Stanisław ze Stolca, k. 233v, 234r., Archiwum OO. Karmelitów na Piasku w Krakowie.

³⁸ Warto zaznaczyć, iż nawet pomiędzy księgami karmelitańskimi zachodzą pewne różnice. Graduał z Obór i Graduał Stanisława ze Stolca notują na IV niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego inne wersety: pierwszy *Magnus Dominus*, drugi *Diligam te*, Maciejewski, *Graduał karmelitański*, s. 65.

wyłącznie na potrzeby lokalnego konwentu. Niewątpliwie kodeks oborski stanowi ważne ogniwo w badaniach nad monodią klasztorną w Polsce i jej przeobrażaniem się.

Streszczenie

Przedmiotem studium są śpiewy allelujatyczne *Proprium de tempore* w rękopiśmiennym graduale (inc.: „alleluia et omnes”) z klasztoru oo. karmelitów w Oborach. Stanowią one bardzo znamienity element *proprium missae* świadczący o tradycjach, na jakich opiera się dany rękopis. W wyniku przeprowadzonych studiów porównawczych trudno definitywnie wskazać na jedną tradycję, do której mógłby należeć rękopis oborski. Jedne układy śpiewów allelujatycznych są bowiem zgodne z przepisami liturgicznymi i wierne tradycji, a inne nie lub tylko częściowo. Można przypuszczać, że tego rodzaju labilność traktowania repertuaru liturgicznego w stosunku do obowiązującej tradycji skłania raczej do przyjęcia hipotezy o sporządzeniu księgi typowo użytkowej wyłącznie na potrzeby lokalnego konwentu. Jakkolwiek repertuar karmelitański wydaje się być najbardziej bliski tradycji franciszkańskiej, to jednak z uwagi na ubytki kart trudno jednoznacznie to stwierdzić.

Summary

Alleluia verses in the carmelite gradual (w.s.) from Obory

The subject of the study is alleluia singing *Proprium de tempore* in the manuscript gradual (inc.: “alleluia et omnes”) from the monastery of the Carmelite order in Obory. They constitute a very significant part *proprium missae* which indicates on which traditions the manuscript is based. Having conducted comparative studies, it is still difficult to point to one particular tradition into which Obory manuscript falls. Some sequences of alleluia singing comply with the liturgical regulations and tradition while other sequences do not comply with them at all or they meet the regulations, but only partially. It can be supposed that this kind of lability in dealing with liturgical repertoire in relation to the binding tradition rather implies that the book was created as a functional book only for the needs of the local monastery. Although the Carmelite repertoire seems to be the closest to the Franciscan tradition, due to the lack of some pages it is difficult to state it firmly.

Słowa kluczowe: wersety allelujatyczne, gradual, chorał gregoriański, tradycja liturgiczno-muzyczna

Key words: alleluia verses, gradual, Gregorian chant, liturgical-musical tradition

Biogram

Ks. Piotr Wiśniewski, dr hab. nauk humanistycznych w zakresie historii-muzykologii, kierownik Katedry Polifonii Religijnej Instytutu Muzykologii KUL. Należy do Towarzystwa Naukowego KUL, Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych, Towarzystwa Naukowego Franciszka Salezego, Associazione Internazionale Studi di Canto Gregoriano (Deutschsprachige Sektion). W badaniach naukowych podejmuje zagadnienia związane z postgregoriańską monodią liturgiczną w Polsce w rękopiśmiennych i drukowanych kodeksach muzyczno-liturgicznych oraz wybrane problemy współczesnej polskiej muzyki sakralnej.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne:

Antyfonarz, inc. „Gloria tibi Trinitas”, b.s., kart 258, Biblioteka klasztoru oo. karmelitów w Oborach.

Graduał, inc. „alleluia et omnes”, b.s., kart 200, Biblioteka klasztoru oo. karmelitów w Oborach.

Graduale Carmelitarum, 1644, sygn. BKKr, Rkps perg. 1. Stanisław ze Stolca, Archiwum OO. Karmelitów na Piasku w Krakowie.

Źródła drukowane:

Antiphonale missarum. Sextuplex, R.J. Hesbert (red.), Bruxelles: Vromant, 1935.

Graduale Sacrosanctae Romanae Ecclesiae de tempore et de sanctis, Roma: typis Vaticanis(IS), Tipografia Vaticana, 1908.

Literatura:

Izbiński Bartosz, *Graduał tyniecki ms. b. s. I w świetle tradycji europejskiej i polskiej. Studium źródłoznawcze*, Warszawa 2006 (mps pracy dokt. w Bibl. UKSW).

- Kolak Wacław, *Karmelici. W Polsce*, Encyklopedia Katolicka, t. 8, B. Migut i in. (red.), Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2000, kol. 805.
- Maciejewski Tadeusz, *Graduał z Chełmna*, w: J. Morawski (red.), *Musica medii Aevi*, t. 4, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1973, s. 164-248.
- Maria Wrzeszcz, *Obory*, Encyklopedia Katolicka, t. 14, Edward Gigilewicz i in. (red.), Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2010, kol. 209-210.
- Norel Jerzy, *Graduał franciszkański z Płocka. Studium źródłoznawcze*, Kraków: Ośrodek Studiów Franciszkańskich, 2007.
- Pawlak Ireneusz, *Rola chóru gregoriańskiego w kształtowaniu polskiej religijnej kultury muzycznej*, „Annales Lublinenses pro Musica Sacra” 3 (2012), n. 3, s. 107-132.
- Pawlak Ireneusz, *Śpiewy alleluia w Graduale Macieja Drzewickiego z 1536 roku*, w: J. Morawski (red.), *Musica Medii Aevi*, t. 7, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1986, s. 117-181.
- Pikulik Jerzy, *Śpiewy allelujacyjne na niedziele i święta od Adwentu do Zesłania Ducha Św., jako kryterium ustalania proveniencji rękopisów polskich*, w: *Musica Antiqua. Acta scientifica*, t. 5, Bydgoszcz 1978, s. 301-313.
- Pikulik Jerzy, *Śpiewy allelujacyjne na niedziele po Zesłaniu Ducha Świętego jako kryterium ustalania proveniencji polskich rękopisów muzycznych*, w: B. Bejze (red.), *W kierunku chrześcijańskiej kultury*, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1978, s. 680-692.